

crkva u svijetu

PRINOSI

Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti

RELIGIOZNA INTIMNOST ŠOPOVE POEZIJE (II)

Drago Šimundža

Poziv dragom Isusu

Kad je riječ o religioznim aspektima Šopove poezije, povlašteno mjesto u tom pogledu imaju već spominjani pjesnikovi intimni razgovori s Isusom. Ako bismo, zbog boljeg uočavanja, postavili pitanje, koliko su Šopova prostodušnost i intimno druženje s Isusom izvorno religiozni, a koliko su samo poetski postupak, sredstvo za postizanje određenog efekta — na što su neki pomišljali — ne bismo odmah izravno odgovorili. Upozorimo samo da Šop ne pripada plejadi religioznih manirista, u kojih je vjerski sadržaj jedino poetsko sredstvo, a ispovijest vjere ponovljeni motiv. Šopova religiozna inspiracija stoga, vjera njegova poetskog nadahnuća, ne poznaje ustaljenih, kodificiranih oblika i kliširanih rima. Ona je izvorna, poetska. Intimno doživljena i inspirativno pretočena u lirski doživljaj blizine:

»O Isuse, kako bih volio, kad bi se
udostojao da udeš u moj stan.
Gdje sasvim obične o zidu stvari vise.
Gdje se u oknima rano ugasi dan.

Pričao bih ti, kako svjetiljku mutnu palim,
da kratki ovaj dan produžim.
Kako živim životom sasvim malim.
I pun jeda sa braćom svojom služim.

Pričao bih ti o ljudskoj kući.
O oknima, koja su pokatkad plava.
O vratima, kroz koja pognut moraš ući.
O bravi, koja se čvrsto zaključava.

Pričao bih ti uz dim obične cigare,
o svakom čovjeku i kako se koji zove.
I kako jedni uvijek nose haljine stare.
I kako drugi uvijek nose haljine nove.

I kako ima sedam brižnih dana.
O Isuse, i svaki je ko što je bilo juče.
I o tom, kako se, kad zaboli rana,
šešir na čelo duboko, duboko natuče.

Pričao bih ti dugo, sve dok ne začujemo,
kako se rosa niz prozor sliva.
Onda bih ti rekao sasvim nijemo:
Isuse, umoran si, tebi se sniva.

O lezi, zaspaj na postelji ovoj,
koju čovjek svaki dan otkupi.
Tužno ti čelo ovit ću u utjehe povoj.
Spavaj samo, a ja ću na klupi.« (*Poziv dragom Isusu*)

Daleko od svake manire, namještenosti ili prozaičnih religioznih klišeja, Šop je u svom *Pozivu* doista suvereno zatreperio, antologijski, šireći okvire naše religiozne lirike. Zrači prisnošću i toplinom; spontano je a religiozno intimno ponesen. Objavljena prvi put u *Vremenu* (1933), pjesma je slijedeće godine ušla u zbirku *Isus i moja sjena*, da bi se poslije ponavljala u raznim antologijskim izborima Šopove poezije, kako to i zaslužuje. No za nas je važna i zato što otvara široki ciklus pjesnikovih »susreta« s njegovim nebeskim Gostom, koji su u svojoj intimnosti i nekoj tajnovitoj mistici (*Tatov dnevnik*) dosegli svoju završnicu u zbirci *Za kasnim stolom* (1943).

Religiozna intimnost Šopovih susreta i razgovora s Isusom

Malo je tko prije kojih pedesetak godina tako smiono a prostodušno doživljavao svoju vjeru, u intimnosti s Isusom, kao naš pjesnik. Stoga je njegova religiozna poezija, sam stil, puna dobrohotne jednostavnosti i neke spontane familijarnosti — u početku istodobno osvajala i šokirala. Nenaviknuti na takvu prisnost i pjesničku smionost mnogi su se pitali: je li to izazov, omalovažavanje ili puka manira »siromašnog sina«? Neupućeni su se čudili što to Šop radi. Naime, ne samo što on svog Prijatelja smiono poziva u goste nego ga još smionije vodi po ulicama, vozi svojim kolima, provodi po prodavaonicama i gostionicama; pruža mu novine, nudi skroman zalogaj, daje mu svoj ležaj, vodi ga u cirkuse i seoske staje; s njime se ophodi kao s najprisnijim drugom; govori mu o ljudima i njihovim brigama, o socijalnom stanju i životnim poteškoćama... intimnošću i prisnošću svakodnevnog govora.

To je izazvalo nedoumice i nova iščekivanja. No Šop se nije dao smesti. Njegova prostodušnost i religiozna vizija rađale su nove inspiracije:

»Isuse blagi, u doba kasnih sati,
kad još bdiju siromasi tvoji,
skromnom krojaču odvest ću te, da ti
jedno obično odijelo skroji.

I obućaru malom, koji svu noć kuje
oštre čavle u teški potplat.
Dok tvornice cipela žučno bruje.
Milijun pari skuju za jedan sat

Zatim čovjeku, koji šešire pravi,
sa spuštenim obodom, da skriju bol.
Jedan će da se nakrivi i na tvojoj glavi.
Prostran da u se primi i tvoj oreol.

Onda ćemo poći u krčmu kraj grada,
koja sličići na stari, nasukani brod.
Gdje braća za stolom, od silnog jada
bacaju čaše i šešire na pod.

Prvi krik pijetla bit će britka strijela,
od koje će ti srce da krvvari.
Drugi krik pijetla bit će mrak u dnu čela.
Prepoznat nećeš ni ljude ni stvari.

A trećim krikom kad se pijetli jave,
o Isuse, zateturat ćeš od bola.
Tvoj šešir će pasti s glave.
Šešić i aureola.« (Kuda bih vodio Isusa)

Ne treba se danas ōuditi što su ovakvi stihovi šokirali, ali valja priznati da je Šop kao rijetko tko, mnogo bolje nego njegovi kritičari, osjećao i doživljavao Kristovu evanđeosku prisnost s čovjekom. Njegova vizija kršćanstva nije bila zasnovana na religiozno-bontonskoj distanci, nego na životnoj bliskosti Boga i čovjeka, Isusa i svakog čovjeka, posebno onoga koji pati, koga mori život i neimaština. Ta bitna crta njegova religioznog shvaćanja svijeta postat će središnjom inspiracijom njegove intimističko-religiozne poezije, poglavito kroz spomenutu prisnost i intimnost s Isusom.

Ta se prisnost i intimnost još bolje uočavaju kad pjesnik svoga Gosta prima u svoj dom, stavlja preda nj »sô i kruh« i onda ga na svojim kolima voza gradom (*Isus u posjeti kod nas*), ili kad ga povede među zabavljače i komičare, u cirkus:

»Podimo tamo među auguste i harlekine.
Samo što prije, moj Isuse sveti.
Mi ćemo za njima od teškog bola,
a oni za nama od smijeha umrijeti.« (Božanski cirkus)

Djetinji naivno, ali prijateljski blisko i prostodušno Šop vodi svog Gosta u staju i zamišlja kako će sretna magarad sanjati da ih se dotakao sâm Isus, da ih je potezao za uši (*San magaradi*). Ili jednako tako djetinje pjesnik sanja kako bi bio sretan kad bi zajedno sa svojim Prijateljem obilazio proplancima i skupa s njim jahao na istom magaretu (*Žudnje za dobrim pastirom*, IV).

Pogrešno bi bilo misliti da Šop profanira svoj religiozni doživljaj ili, još gore, da Kristu diže njegovu božansku aureolu i izjednačuje ga s čovjekom, što se bezrazložno insinuira i u prikazu o Šopovu djelu u *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (109, str. 145). Ne, nema ni govora o tome. Naprotiv, dubinska vjera u Krista i njegovo božanstvo sili pjesnika da ga tako intimno susreće i da mu se tako prijateljski obraća, moleći ga da trajno, vječno s njim ostane: »Isuse, ostani, uza me vječno budi« (*Ostani, Isuse*). Zove ga i priznaje da s njim doživljava »svete preobražaje«:

»Tad staro mi odijelo — šta znak taj znači? —
zatinja koncima od zlata.
Iznutra skromnost svojim sjajem zazrači.
Raskoši zlatnom otežaju vrata.« (*Sveti preobražaji*)

No nije naš pjesnik sebičan. On malo s Isusom razgovara o sebi; ništa za se ne traži. Njemu su dovoljni ushit i oduševljenje u društvu nebeskog Gosta. Muči ga međutim opće stanje svijeta; uznemiruje položaj malog čovjeka: bijede, neimaština, izrabljivanja. O tome radije govori s Isusom nego o sebi. Zapravo, Šop najčešće i poziva svog Gosta da bi mu mogao pokazati ljudsku stvarnost, da bi ga mogao zamoliti da pomogne i oprost. U toj nakani često skriva i prikriva ljudske slabosti i grijeh. Tek katkada dopusti, kao ono u pjesmi *Isus čita novine*, da čitatelj nasluti kako ni s naše strane nije sve na mjestu; kako je teško braniti sve naše čine i shvaćanja, nad kojima se i sâm Krist žalosti:

»Čime ću moći da te tješim u tom času,
stojeći pred tobom, sav stidom obuzet.
I da li bih imao dosta snage u svom glasu.
kad bih pred tobom branio ovaj svijet.« (*Isus čita novine*)

Pjesnik uviđa da ima mnogo toga što vrijeđa njegova Gosta; zato se i sâm stidi i sluti kako bi ga glas izdao kad bi počeo pravdati, što se ne može opravdati. Koliko god je, dakle, blag u iskazu i u svojim razgovorima, zajedno s Isusom, okrenut prema čovjeku i njegovim brigama, ne mimoilazi ni drugu stranu života: zlo i grijeh. Nije li to razlog da će nakon dugih putovanja i sâm Isus sve teže doživljavati otvrdnulost ljudskoga srca, na što će pjesnik aludirati u *Kasnom posjetu*, tako da će se pojaviti u staračkom izgledu, sjede kose, sa štapom u ruci:

»Zbog zvijezda budem li budan jedne noći u
dubokim časovima snenim,
u pusti moj stan, ko davno, opet će doći
pod oreolom teškim, zamračenim.
Nosiš li mi o zvijezdama tajna slova?
Ili tražiš o zemlji vedar glas?
Moj Isuse, još uvijek je pust i prazan krik pijetlova.
A već kao da sijeda postaje tvoja vlas.

Uvojak za uvojkom srebrinom ti prosijava.
Sve dublje bore na čelu, sve gušći im splet.
Sve pognutija je božanska tvoja glava.
Avaj, sa štapom staračkim morat ćeš u svijet.

Znaj, poći ću s tobom i mjesto anđela
nosit ću tvoj svežanj kroz sutona slap.
Od grada do grada, od sela do sela.
I kad god zatreba, pridržat ću ti štap.

Pričat će svud o nama šapat ukućana.
I dugo će gledati u sutonov dim,
gdje kasnim putem prodože dva putnika strana:
Nebeski neki starac i jedan čovjek s njim.« (*Kasni posjet*)

Što ćemo konačno kazati o ovakvu pristupu i pjesničkom iskazu?

Nema sumnje, postupak je izvoran, nov, ali je isto tako u svojoj inspiraciji duboko religiozan. Naime, ako Sopova bliskost i familijarnost s Isusom skidaju vel mističnosti s njegova lika, s druge ga strane toliko intimno prate i slijede, da se u Kristu samo potvrđuju beškrajna ljubav,

plemenitost i dobrotu. Njegova aureola božanski prosijava, koliko iz pjesnikovih riječi toliko iz Kristove pristupačnosti i njegova odnosa prema čovjeku: božanski je spreman da se spusti do naših prilika, da nas shvati i prihvati. Pogrešno je iz toga izvoditi zaključke, da on »nije bog već čovjek sa slabostima izrazito ljudskim«, da ga pjesnik svodi na našu mjeru ili, naprotiv, na običnu imaginaciju zbog svojih poetskih razloga.

Suprotno takvim shvaćanjima, koja u svojoj jednodimenzionalnosti ne bi odgovarala ni modernim mjuziklima i priredbama poput spektakla *Isus Krist super-staar* — jer i tamo je Krist »nešto drugo« — očito, Šopova Krista možemo sasvim lijepo doživjeti u njegovu evanđeoskom humanizmu i pjesnikovu kršćanskom simbolizmu. To je Giotto Krist, Krist Evanđelja i Dostojevskog, božanski blizak. Prostdužno i jednostavno, kakav je Šop u velikom dijelu svoje intimističke poezije, pristupa on svom nebeskom Gostu, s njim se s poštovanjem susreće i ophodi, osjećajući u njemu nadljudsku stvarnost. Zapravo, sam Sin čovječji nadahnuo ga je svojim čovjekoljubljem i intimnošću, očarao prijateljstvom; stoga se u svojim susretima s njim tako i ponaša. Prožet konačno, kako smo već upozorili, intimnim doživljajem Boga, naš pjesnik spušta svoju kristologiju na razinu iskonskog doživljaja zajedništva sa svojim Stvoriteljem, pri čemu ne umuje nego doživljava tajnu vjere, ne raspravlja nego prijateljski razgovara. Krist nam tako postaje bliži, a sâm pjesnik proročanski vidovitiji. Današnja se teologija u svom tumačenju izravno s njim slaže. Zahvalni smo mu za zajedničku intimnost i toplinu.

Mistika Šopove poezije

Lirika je po sebi tajanstvena. Dodiruje se s unutarnjim kucajima bitka, zaranja u skrivite tajne i odzvanja u dubinama bića. Kad joj se pridruži religiozni doživljaj, onda je još mističnija, prodire u tajne dubine, dodiruje se s beskrajem. Ima toga i u Šopovoj poeziji. Počnimo s *Mrtvim mlinovima* kao ranim odzvcima pjesnikove lirske simbolike:

I.

»Što ukoči ljuljanje mog mlina?
Ko srebrna lepeza smrznut je mlaz.
Iz sna dubokog probudi me tišina.
Ni kap da kane u jaz.

Što li pred mojim oknom gori?
Otvorih prozor. Borovi čuvaju noć.
Sve je pusto i bijelo, i samoća me mori.
O dugo, dugo mi više neće nitko doć.

II.

Pred zoru ko da sam čuo pjesmu anđela.
Iziđoh u prah srebrne polutame.
Pred vratima kup slame i prosuta zob.

Tko je to noćas, a da se nije svratio,
prošao neznano kraj mog mrtvog mlina?
Tko je to bio, da su još i sada
tako pognute breze i svečana tišina? (*Mrtvi mlinovi*)

Pjesnikova tišina odzvanja reminiscencijama, slutnjama i mističnim doživljajima, i to ne samo u *Mrtvim mlinovima*, nego jednako tako u

večernjim sutonima, u šumu žita, večernjim molitvama i tihim uspomenama, u njegovoj poznatoj intimnosti s prirodom, stvarima i živim bićima. Zapravo, iz pjesnikove se prostodušne riječi osjeća tiha doživljenost tajnovitosti. No osim te imanentne poetske »tajne«, bez koje nema pjesme, u Šopa se može govoriti o religioznim tišinama iz kojih se čuju religiozne mistike i »sveti preobražaji«:

»Znam sveti čas, kad tajno se zažari
iz svih sjena potleušice
neviđeno naliče skromnih stvari.« (*Sveti preobražaji*)

Ako malo bolje pripazimo na Šopovu religioznu poeziju, posebno na njegove razgovore s Isusom, vidjet ćemo s kojom intimnošću i doživljajem naš pjesnik osjeća u sebi i oko sebe božansku blizinu. Bog je stvarnost s kojom se on neprestano susreće, ali ne toliko faktično koliko doživljajno. U biti, on samo religiozno doživljava svoga Gosta, u svojim vizijama osjeća njegovu prisutnost i blizinu. Tiho mu i nečujno u duhu pripovijeda, »vodeći« ga po ulicama i radionicama — samo u svom pjesničkom htijenju i ostvarenju. Drugim riječima, naš pjesnik vrlo realistično tka svoj književni postupak, ali ono poetsko što se u njemu rađa, pa i sam sadržaj i poruka, intimno progovaraju samo mistično, doživljajem iskonskih odnosa između Boga i čovjeka. I to tako uvjerljivo da mistika postaje stvarnost, i ta stvarnost, čin i doživljaj, ponire u najdublje tajne pjesnikove vjere. »Isuse, ostani, uza me vječno budi«, kaže on jednom svom Gostu, s tolikom upornošću kao da se radi o zbiljskom susretu, da bi ga u jednoj drugoj pjesmi, kad se osjetio sâm nakon Njegova odlaska, u svom mističnom doživljaju susreo u svetohraništu i s njim razgovarao:

»Sad opet idem sam, ja mali prolaznik,
pod nakrivljenim šeširom ovim svijetom.
A ti si otišao, i tvoj dragi lik
sija se nevidljiv u hraništu svetom. (...)

Otkrivam ti sve, što u duši skrivam.
Zovem te da sa mnom teški dan podijeliš.
Dugo ti šapćem, žarko te pozivam.
A ti nevidljiv samo šutiš i samo se bijeliš. (...)

U snu sav sretan i radostan u svemu,
zaželjet neću ništa više:
samo da zagrlim hljeb crni i čujem u njemu
tvoje srce i tvoju dušu kako diše.« (*Isus u svetohraništu*)

Nema doduše u Šopa dubinske mistike i mistične emotivnosti kakvu je imao npr. sv. Ivan od Križa, pjesnik žarke ljubavi i mističnog *Uspona na goru Karmel*, nema ni tajnovite poezije poput Tinova *Mističkog prostonora noći* ili simboličke *Pjesme nad pjesmama*, ali u svom realističkom postupku Šop spontano otkriva religiozne dubine duše koja u svakom času doživljava Boga i u svemu gleda njegovu prisutnost. Dapače, u toj mističnosti on na sličan način doživljava i blizinu svoga anđela, kojega bi htio zadržati stalno uza se. Zbog toga ga zove da ostane s njim i šutke mu krade krila, da ne može od njega otići, odletjeti:

»Moj krilati mali, na sutonski prag
ti sletiš kad me samoća guši.
Ti gledaš tako pospan i blag
cigaru moju, što se turobno puši. (...)

Samoća je ova gorka i snena.
Ostani, bdij tu sa mojim jadom.
Ostani, s tvojih ću malih ramena
skinuti krila kradom.« (*Samoća praga*)

Pjesnik se također realistično obraća sv. Franji i mistično s njim razgovara:

»O ponoći, kad zaboje stare rane,
i u sluhu mi zazvuči težak stih.
Čujem te, čujem, asiški sirotane.
Spuštaš mi na rane ruku, svet i tih.« (*Smirenje*)

Ispovijed mu je ipak najdublji mistični čin; u njoj se sav preobražava, pretvara se u svoju duhovnu stvarnost koja u mističnoj metanoji »odlaže« tijelo i tjelesnost:

»Kad klonem treperast u tvojoj vlasti,
blistav od pokajnica suza i sav blijed,
nježno me zovneš u mrak hladni, rešetkasti.
I zašapće, zašušti ispovijed.

Pokretom nevidljivim svučes sa mene tijelo.
Pred tobom nag zatreperi moj duh.
Zacrni se tamom skrovište to cijelo.
Sve tajne moje odano zabruje u tvoj sluh. (...)

Od oka tvog u meni sve se zarumeni, zastidi.
Sve bliže, sve bliže šušti tvoje ljiljan ruho.
Ledeno, britko sva duša mi jezom zabridi.
U bezdno mene spušta se tvoje uho.«

(*Slušaš me, tajanstveni prislušivaču*)

Posebna tajnovitost krije se u Šopovu *Tatovu dnevniku*, rukoveti neobičnih alegorija i vizija. Pjesnik se ljuti na svog »tata«, s njim se na mahove sukobljava i bori, dok u dnu duše osjeća njegovu bliskost i toplinu. U toj čudnoj igri skrovitosti i realizma u kojoj *Tatov lov* otkriva tajnu mistike, a Padovančev ljiljan religioznu simboliku, tek poslije upornih poniranja u sve dublje slutnje uočavamo da je tu riječ o sukobima svijeta i nadsvijeta u ljudskoj duši u dnevnom realizmu zemaljskoga i vječnoga u čovjeku. Zanimljivo je da se pjesnik bori s Nebesnikom koji ga »krade« za vječnost, da bi, kako rekosmo, otpočnuo u mističnom zagrljaju »Tajanstvenog prislušivača«.

Odjeci tihe boli i religioznog predanja

Bilo je, sigurno je bilo, već smo ponešto spominjali, životnih boli i poteškoća u pjesnikovu životu. No kako mi pratimo njegovu poeziju, ostavimo samo na poetskim svjedočenjima:

»Nad mojom cigarom katkad se natmuri
i uskovitla teški dim.«

Tako bugari Šop u svom *Pjesnikovu proljeću*. Isto tako, na sličan način, vrlo često u svojim pjesmama otvara svoje osjećaje i nemirno duševno stanje: »Često ja ne mogu da se smirim« — priznaje u pjesmi *Pred staretinarnicom*. Uostalom, dovoljno je poznat tihi nemir i doživljaj samoće u Šopovoj poeziji. Navedimo samo jedan stih: »Samoća je ova gorka i snena« — pjeva u *Samoći praga*, itd. No nećemo i nije potrebno nabrajati Šopove sjetne i nemirne stihove. Upozorimo samo da ga ne treba zamišljati i doživljavati kao nekog osjećajno nezrelog pjesnika, pukog idealista ili djetinji prostodušnog poetu koji nije u stanju zapaziti i doživjeti čulnost života. Tih i smiren, najčešće religiozno motiviran, Šop je izvrsno zapažao i doživljavao stvarnosti života. Njegova poezija nosi u sebi široke raspone zabrinutosti i nemira, smirenosti i predanja. Poput Jammesa kojemu je pjevao: »Na stolu tvom blista se čaša žuč«, i on je nerjetko tu »žuč« u svojoj duši doživljavao i po svojim je stihovima u blagom »rastvoru« točio. Nisu li ga, možda, ta bol i žuč u zrelim godinama otrgle od intimističke poezije i uputile prema rezignaciji i maglovitim vizijama »Astralija« i »Pohoda«? Ne možemo to sa sigurnošću utvrditi iz samih stihova; no nije teško uočiti da se u njegovu intimističkom razdoblju sva bol i nemir gube u tihim religioznim smirajima, u dubokom povjerenju u zajedničkog Oca velike kozmičke obitelji. Zbog toga, ma što se u životu zbilo i dogodilo, u njegovim odjecima sve ima svoj konačni smisao i određenje. Zato će on, pjesnik tišine i samoće (*Vrata, Samoća, Strahota praga*), tihog bola (*Kišobran, Pjesnikovo proljeće*), nemira (*Kajanje, Neznamom bdiocu*) i socijalnih molitava (*Molitva da svi imaju posla, Molitva za sluškinju, Molitva za sve*) — po povratku iz polja, pošto se poklonio Raspelu zajedno sa svojim volom te doživio osjećaj zajedništva i religiozne sigurnosti, moći kazati: »Kako sam sada umiren u svom bolu« (*Zašutjeli smo tako tamni*).

To smirenje je toliko da će Šopova obzorja, kad su i teška, unatoč svemu biti otvorena beskraju Božje ljubavi i dobrote. Naravno, ne treba Šopovu religioznu poeziju predstavljati i doživljavati kao jednostavno dozivanje Boga ili puku ispovijest vjere. Naš pjesnik je mnogo širi, realniji i obuhvatniji. Njegova stvarnost i metaforika odaju harmoniju misli i osjećaja u totalitetu ljudskog iskustva. Njegova se vjera razlijeva otkucajima života. Stoga on, izražavajući svoju nutrinu, ljudsku bol i životno predanje, ižarava i svoju vjeru, pa i onda kad ga motivika ne inspirira religioznom simbolikom. Zapravo, Šopova se religioznost širi u širinu cjelokupnog životnog iskustva. Čujmo u tom smislu jednu od najljepših njegovih pjesama, protkanu ljudskom boli i tihim životnim realizmom:

»Ja znam čovjeka osamljenog ko i ja,
koji korača samotno kroz ovaj dan.
Koji i poslije kiše, kad sunce opet sija,
i dalje nosi razapet svoj kišobran.

Ja bih mu tada prišao i rekao: o, čovječe,
šta ti je, kud ćeš i gdje je tvoj stan?
Gle, kako je svuda vedro, sunce sija i peče.
Sklopi, sklopi svoj veliki crni kišobran.

Al' zašutim i pođem za njim po svijetlom danu.
Zastaju prolaznici i tajno mu se smiju.
A ja začuh, kako po njegovu teškom kišobranu
nešto šušti, davne, mrzle kiše liju.

Ja idem za njim, tamnu mu pratim sjenu.
Korak mu slušam i stari njegov štap.
I osjetih, i meni nešto pada po ramenu.
Bolova davnih olovna kap po kap.

Već kiši i uveli vijenci po mom šeširu šušte.
Već lije, lije i ja ubrzavam hod.
Mlazovima sve težim bolovi davni pljušte.
Pod njima već se slomio šešira mog obod.

Sa mene se cijedi, a onaj čovjek neznani
mirno pod kišobranom korača u svoj stan.
Već pljušti sa mene, o, gdje su mi vedri dani?
Pljušti, pljušti, gdje je moj kišobran?» (*Kišobran*)

Ova lijepa pjesma, puna simbolike i lirskih reminiscencija, čitav jedan nutarnji svijet misli i osjećaja pretvara u poetsku metaforiku. I koliko god ta metaforika osjećajno djelovala, sa svojim hladnim kapima, ne tone u očaju i pesimizmu. Stvarnost je to koja tka niti života i pouzdanje koje smireno nosi, s vjerom, zamore i samoće, pa i kad mu, za vedra neba, po ramenu pada »bolova davnih olovna kap po kap«.

Ima dakle u Šopovoj poeziji oporih tonova samoće, napuštenosti, bola i nemira. I on čezne za ljepšim i boljim... No sve je to u njegovim stihovima protkano koncima dubinske vjere, iz koje prosijavaju traci povjerenja, smirenosti i nade u Boga i Božju pomoć, izraženi čvrsto u spomenutim stihovima:

»O pastiru božanski, ja čvrstom vjerujem
u dobrotu tvoju i beskrajnu moć.«
(*Žudnje za dobrim pastirom*, III)

Mistični doživljaji ljubavi i ljepote u Šopovoj poeziji

Jednostavan i naizgled zatvoren u svoj intimni svijet, u doživljajno omeđeni pjesnički prostor, Šop je kako smo vidjeli, dosta bogato varirao svoje motive i teme, raznoliko tkao svoje snove i vizije. Na mahove je realistički predmetan i bliz, na mahove opet apstraktan i lirski ponesen. U biti, uz poetski doživljaj očituje i svoju životnu opciju. To je njegovo temeljno stajalište koje smo, uglavnom, u našoj studiji pratili. Pratimo ga još malo i u njegovoj sentimentalnoj lirici.

Ljubav je ne samo jezgra ljudskog života, ona je istodobno ogledalo ljudskog duha. U njoj najautentičnije progovara duša. Sentimentalna je poezija stoga izraz dubinskih stajališta, prozor u najskrovitiju intimu bića. Istini za volju, Šop je malo izravno o ljubavi pjevao. Tek pregršt stihova u odjeljku *Dani srca i kajanje*, pisanih u naponu zrelih mladenačkih godina. Uz druga nadahnuća ti stihovi otkrivaju koliko je Šop, vjeran staroj estetici, vodio brigu o uzvišenom i lijepom baš u motivima iz ljubavne simbolike i poezije. To je ono što nas sili da ponovno upozorimo kako religiozna inspiracija i njezina opcija vješto reflektiraju svoj svijet i svoju svijest u tihim, običnim pjesnikovim zbivanjima, mislima i doživljajima.

Ne želimo — a to nije ni potrebno — proglašavati Šopa religioznim pjesnikom. On je kršćanski pjesnik ili, kako bi rekao Mauriac, »kršćanin

koji piše«, odnosno pjeva. A ne bi se moglo kazati niti da je on pjevao u funkciji svoga nazora. Bio je pjesnik, ne nipošto neki mislilac ili ideolog. Pa ipak: kako se u njega spontano nameće religiozni doživljaj nevinosti i svetosti, kako ljubav odsijeva i šumori iz tišine njegove riječi:

»Danju je budno skriva obično odijelo.
Ono se tako skromno do koljena širi.
Ljudi joj vide samo lice bijelo
i ruku, što čedno iz rukava viri.

Noću, kad sa nje pane haljina svijetlo-plava
i spusti se niz vrata malog stana,
nevinost joj se kroz bijelo platno ocrtava.
I postelja od nje bude obasjana.

U snu, kad sa nje sklizi pokrivač bjeličasti,
trnu se zvijezde da skrivaju čari njenog lika,
tad joj se oko postelje nadviruju sablasti.
To su grešne želje noćnih prolaznika.

Među njima se sija samo jedna sjena:
nemirna moja duša, tužna lotalica.
Ona nečujno doleti do kreveta njena
i tiho je pokrije, spuštenih trepavica.« (Nevinost)

Ljubav prema svijetu i životu važna je odlika svakog pjesnika. Sentimentalnost je izraz te opće ljubavi. No plemenita, nevinna ljubav razlikuje sentimentalnost od erotike. Kako je ovdje riječ o religioznoj poeziji i kršćanskom doživljaju ljubavi, čujemo još jednu Šopovu pjesmu iz koje zrači stvarna toplina tjelesne ljubavi i njezina pjesničkog dostojanstva:

»U ovaj čas duša mi je bijela,
ko vez ove zavjese, koju suton njiše.
O Bože, molim ti se za ljepotu njenog tijela,
za miris vječni kojim u rosi tvoje cvijeće diše.

Na prstima mojim drhti balzama puna žara,
balzama što ga sakupi roj uskrasnih pčela.
O Bože, pokorno te molim, tebe, najvećeg vajara
da tijelo njeno zasija svježinom gorskih vrela.

Ruka ti svemoguća izvajala je čari
koje šum lana krije, satkan u odijelo.
Svojom si riječi, zauvijek, umrtvijo sve stvari,
da nijeme i slijepe služe njeno tijelo.

O Bože, ne savijaj tegobom ramena ona.
Ti dao si im sjaj i bjelinu bjelokosti skupe.
Neka se pognu samo kad tebe slave zvana i
prosjak moli ponizno iz hlada stare klupe.«

(Molitva za njeno tijelo)

Ne treba pretjerivati! Ali religiozna poezija prelazi široko granice uokvirene teološke motivike i banalne prozaičnosti isforsirane vjerske retorike. Religiozno je u Šopa prisutno u životnoj stvarnosti. I u sentimentalnoj, ljubavnoj poeziji također. Jer, i ona je stvarnost.

Pjesnik Australija i Pohoda

Poklonik intimističke poezije, tih i doživljajan, Šop je u svojoj posljednjoj fazi, kako smo na početku spomenuli, zaplovio beskrajnim prostranstvima svemira. Nekadašnja lirika i prostodušno doživljavanje života ust-

pili su mjesto tehnicističko apstraktnim vizijama i neobičnim imaginacijama. Šopov svijet se pretvorio u svemirski moreplov, nekadašnja intimnost u bestežinsko, a pomalo i u ne-intimističko i »bestjelesno« bivstvovanje i bivanje. Poput apstraktne umjetnosti, i ono se rasplinulo u nedorečenome, što se može različito shvaćati i tumačiti. Već smo mu pokušali odrediti neke odrednice uspoređujući ga s filmskim crtićima, znanstveno-astronautskim pohodima čovjeka u svemir i s mogućim eshatološkim vizijama ljudske budućnosti i konačne sudbine. Ima tu, kako rekosmo »kolaža«. I ne usudujemo se svoditi ga na naše iskustvene mjere i dorečene interpretacije. Možemo samo konstatirati da u Šopovim svemirskim »pohodima« nedostaje one intimnosti i blizine s kojima smo se u ranijim zbirkama susretali. Iako je po nekim stilskim odrednicama prepoznatljiv, npr. po svom kratkom iskazu i aforističnom tonu, Šop u ovom razdoblju u biti predstavlja novog pjesnika. Čujmo ga pa usporedimo sami:

»Razglobi se i uzleti,
sve u svojoj ravnoteži.

Svom posebnom početku vraćajući se,

što se u obrtanju
glavnom središtu žuri.

Vrhuncu prostora
na kojem sve se
smiri.« (*Astralije*, XXXV)

Ima li ovdje »Vrhunac prostora« što zajedničko sa Chardinovim shvaćanjem Omega, kao ciljem i vrhuncem svega? U kontekstu koji nam je ponuđen ne vidimo neku određenu vezu, iako neki izričaji u prethodnoj pjesmi u istoj zbirci asociraju na određene religiozno-biblijske konotacije:

»Jer u početku i pred njim
bijaše samo riječ.
Bijaše sve, sav smisao i um.« (*Astralije*, XXXIV)

Sve se to može dovoditi u različite veze i odnose, ali se sa sigurnošću ništa posebno ne može tvrditi i utvrditi. Pjesnik je očito nekonvencionalan; nedostaje nam, čini se, dovoljno objektivnih korelativa, koji bi nam, kako je to u poeziji isticao T. S. Eliot, omogućili suživljavanje s pjesmom i pjesnikom. Ne treba stoga previše insistirati na usporedbama i analogijama. To je u poetskoj interpretaciji nesigurna metoda. Držimo ipak da je Šopova astralna poezija višestruko usmjerena. Metafizika i eshatologija samo su neke odrednice tog usmjerenja. O religioznomu ovdje nije više dopušteno zaključivati negoli i o drugim aspektima pjesnikovih novih vizija i imaginacija. Ipak, po nekim asocijacijama, Šop i ovdje podsjeća na mističnost ljudske sudbine:

»Zar te još uvijek zadržava strah,
da uđeš sam u odaje neviđene.
U odaje, koje nisu prostor.
Jer tu je sve i odmah odjednom.
Tu oblik stvari nestaje smirivanjem ruba.«

(*Astralije*, XV)

Koliko god spomenuti stihovi podsjećaju na beztežinska stanja, toliko u svojoj imaginaciji »anihilacije« prostora i vremena asociiraju na eshatološku metafiziku vječnosti: »Jer tu je sve i odmah odjednom.« Ne poričući sfoga utjecaj filmskih tehnika i kozmičkih letova na Šopovu astralnu poeziju, ne možemo potpuno zaobići i moguće religiozne slutnje i inspiracije.

U mnogim su pjesmama moguća različita tumačenja:

»Jer ono, u čemu se lelujaš,
na vršcima sjaja,
u prepunosti sebe,
počesto svija te tegobom preteškosti,

pa slutiš, da bi te jedino mogao
odmoriti
bivši bol,

i tebe u tebi jedino bi mogle
olakšati suze,
ljudske
stare,
kada se negdje iz prikrajka
ljeska ganuće.« (*Astralije*, LXIII)

U svakom slučaju, teža je simbol zemaljske priljubljenosti, dok je beztežinsko stanje izraz čeznuća za duhom i njegovom slobodom. No beztjelesnost je i određeni nedostatak, jer bez tijela nema tjelesnih radosti i užitaka. Stoga pjesnik na mahove razdvaja, a na mahove spaja te kategorije:

»Sad čekaju oni pred svojim tjelima,
gledajući bespomoćno, kako slijeće
iz njih i opet žudno uzlijeće
bezbroy duhova i tu vrve i bruje
na gozbi silnoj.« (*Nebeske ložnice*, V)

Dok s jedne strane »duhovi« upućuju na novo nadiskustveno stanje čovjeka — jer o čovjeku je riječ u nekom nadsvijetu — tjelesnost i njezina senzualnost, koja se također spominje, ne bi se mogla spojiti s kršćanskom eshatologijom. Zato Šopove *Pohode*, jednako kao i *Astralije*, ne želimo — nemoguće je — jednoznačno shvatiti. Pjesnička imaginacija, koja na mahove prelazi u neshvatljivu simboliku i metaforiku, dopušta mnoge interpretacije, ali nijednu ozbiljnije ne potvrđuje. Završimo stoga s jednom Šopovom vizijom (cjelovitom), ostavljajući čitateljima da je sami ocijene i procijene:

»Sada je posvuda mir,
i tijelu joj već opustjelom
prilaza više nema,
ni dostignuća,
ni krilatog lepeta

Kako smireno sada pogledom oblijeće
ugasle svoje putenine,
pognuto dolijeće svakoj i dahom

pokušava još jednom da sa nje skine
pepeo prošasti,
još jednom pod njime sine
nesavladiva put.« (U *vihorima bjeline*, I)

Evo takav je Šop u svojim *Astralijama* i *Pohodima*. Je li dovoljno ako kažemo: drugačiji nego u realističko-intimističkoj poeziji?

ON-a

Vlado Lozić

večeras gori svjetlo na jednoj kući
na tuđoj kući
jedno dijete izusti riječ
na tuđem pragu
jutros dimi iz nekoliko dimnjaka
iz tuđih
u podne
nekoliko majki nosi topao objed
sve odreda nemoje
u cik zore
nekoliko žena nosi šumicu
da nalože vatru
ni jedna se ne zaustavi ispred mojih vrata
netko se s riječju
u naramcima
vraćaše svome
uzalud se obazirah
tek uvečer nikoga susretoh
moje večernje obitavalište nema ništa zajedničko
s obitelju
jedna sam zagonetka
od prvih »pivaca«
nekamo putujem
pola metra od mojih nogu
reži »moja« mačka
ona me čeka šest godina
mirno čeka naš večernji objed
u meni su dvije večeri
moja i neka tuđa
životinjska i ljudska
jutro mi se čini tako daleko
između mačjeg režnja i moje riječi
oče
hvala ti za zjenu
nijemo stojimo nad majčinim radom
na devetu obljetnicu
ona
on-a
ima više slika